

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ СУБ'ЄКТОМ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 361 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

FEATURE OF RECOGNITION THE LEGAL PERSON LIKE A SUBJECT OF CRIME UNDER ART. 361 CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Бельський Ю.А.,

*ад'юнкт кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ*

Стаття присвячена аналізу суб'єкта злочину, передбаченого ст. 361 КК України, яка передбачає відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, та особливості визнання юридичної особи суб'єктом вказаного злочину, ґрунтуючись на положеннях Конвенції «Про кіберзлочинність», та розділу XIV-1 КК України «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб».

Ключові слова: несанкціоноване втручання в роботу ЕОМ, комп'ютерна інформація, суб'єкт злочину, кримінальна відповідальність юридичних осіб.

Статья посвящена анализу субъекта преступления, предусмотренного ст. 361 УК Украины, которая предусматривает ответственность за несанкционированное вмешательство в работу электронно-вычислительных машин (компьютеров), автоматизированных систем, компьютерных сетей или сетей электросвязи, а также особенности признания юридического лица субъектом указанного преступления, основываясь на положениях Конвенции «О киберпреступности», и раздела XIV-1 УК Украины: «Меры уголовно-правового характера в отношении юридических лиц».

Ключевые слова: несанкционированное вмешательство в работу ЭВМ, компьютерная информация, субъект преступления, уголовная ответственность юридических лиц.

Article is devoted to the analysis of crime determined article 361 of the Criminal Code of Ukraine, which provides for liability for unauthorized interference with operation of computers (PCs), automated systems, computer networks or telecommunications networks. And features of the recognition of the legal entity like subject to this crime, based on the provisions of the Convention «On cybercrime» and section XIV-1 of the Criminal Code of Ukraine: «Measures of criminal law for legal persons».

Key words: unauthorized interference with operation of computers, computer information, offense, criminal liability of legal persons.

Актуальність теми. 23 березня 2013 р. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України по виконанню Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» було введено кримінальну відповідальність для юридичних осіб [5]. З огляду на це слід зазначити, що у ст. 12 Конвенції «Про кіберзлочинність» «Корпоративна відповідальність» містяться формальні підстави для розширення переліку діянь, передбачених розділом XIV-1 Кримінального кодексу України «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», та встановлення кримінальної відповідальності за «комп'ютерні злочини» для юридичних осіб.

Останніми дослідженнями кримінальної відповідальності юридичних осіб в Україні займалися такі дослідники, як О.Ф. Пасека [9], О.О. Михайлов [8] та ін, проте їхні дослідження містять загальний характер та детально не зупиняються на кримінальній відповідальності за «комп'ютерні злочини». Дослідженням питання особливостей визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 361 КК України, займалися Д.С. Азаров [2], М.В. Карчевський [6], М.С. Плугатир [10] та ін., проте їх дослідження були сформовані до прийняття змін до КК України, якими було внесено кримінальну відповідальність юридичних осіб.

Метою даної роботи є розгляд юридичної особи як суб'єкта злочину, передбаченого ст. 361 Кримінального кодексу України.

Виклад основного матеріалу. Суб'єкт злочину – один із основних елементів будь-якого складу злочину, важливий для кваліфікації злочинів та вирішення питання про кримінальну відповідальність особи. У вітчизняному кримінальному праві прийнято використовувати наступне визначення суб'єкту злочину: фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність (ст. 18 КК України). Зазначені ознаки є обов'язковими для будь-якого складу злочину, тобто відсутність хоча б однієї з них означає відсутність у діянні особи складу злочину. Суб'єкт несанкціонованого втручання в роботу ЕОМ – загальний, тобто це фізична, осудна особа, що досягла 16-річного віку.

Для розкриття поняття суб'єкта несанкціонованого втручання в роботу ЕОМ слід детальніше розглянути вказані ознаки.

Визнання суб'єктом лише фізичної особи своєю основою базується на принципі особистої відповідальності, що впливає зі змісту ч. 2 ст. 2 КК України «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному

порядку і встановлено обвинувальним вироком суду» [7]. Увагу багатьох науковців привертає дослідження проблемних питань доцільності встановлення відповідальності юридичних осіб. Дослідженню цього питання були присвячені роботи Ю. Костяновської, О. Шамара, О. Михайлова, І. Митрофанова, І. Омельченко та ін. [13].

Якщо звернутися до міжнародної практики, то можна побачити, що у законах про кримінальну відповідальність багатьох країн інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб отримав відповідне закріплення. У США та Англії кримінальна відповідальність юридичних осіб і деяких інших корпорацій існує вже протягом декількох десятиліть, наприклад, у Примірному Кримінальному кодексі США передбачається кримінальна відповідальність корпорацій, некорпоративних об'єднань і осіб, які діють або зобов'язані діяти в їхніх інтересах [4; 11; 12]. Також кримінальна відповідальність до юридичних осіб застосовується і у інших країнах загального права – Канаді, Австралії, Шотландії, Ірландії, Індії тощо та у багатьох країнах романо-германської правової сім'ї: Австрії, Нідерландах, Франції, Бельгії, Португалії, Люксембурзі, Японії та ін.; скандинавської – Данії, Норвегії, Фінляндії, Ісландії, у країнах мусульманської (Йорданія, Ліван, Сирія), соціалістичної (КНР) та постсоціалістичної (Словенія, Угорщина, Румунія, Литва, Естонія, Молдова та ін.), а також змішаної (Ізраїль) правових систем. У таких країнах, як ФРН, Швеція, Італія, Іспанія, Швейцарія, встановлена «квазікримінальна» (адміністративно-кримінальна) відповідальність юридичних осіб. Особливістю цього виду відповідальності є те, що законодавством юридична особа не визнається суб'єктом злочину, проте в деяких випадках до неї можуть застосовуватися санкції, передбачені окремими нормативними актами [3, с. 274].

В Україні щодо встановлення кримінальної відповідальності для юридичних осіб 23 травня 2013 р. Верховною Радою України було прийнято закон, яким було внесено зміни до Кримінального, та Кримінального процесуального кодексів України і законів України «Про засади запобігання і протидії корупції» та «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Цими змінами до Кримінального кодексу було внесено новий Розділ XIV-1 під назвою «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». В ньому передбачається визначення конкретного переліку злочинів, за які притягуються юридичні особи до заходів кримінально-правового характеру, за вчинення її уповноваженою особою або за дорученням, наказом, чи за змовою та в співучасті, або іншим шляхом діянь, визначених ст. 96-3 КК України. У цьому ж розділі передбачаються види заходів кримінально-правового характеру, загальні правила їх застосування, та підстави звільнення юридичної особи від їх застосування. Серед захо-

дів кримінально правового характеру, які можуть бути застосовані до юридичних осіб, законодавцем були виділені такі: штраф, конфіскація майна та ліквідація юридичної особи [7].

По суті, в переліку статей, за які може настати кримінальна відповідальність для юридичної особи, не міститься прямого посилання на ст. 361 КК України, проте існує вказівка на уповноважену особу, відповідне визначення якої надається в примітці до ст. 963 КК України, в якій зазначено, що під уповноваженими особами юридичної особи слід розуміти службових осіб юридичної особи, а також інших осіб, які, відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору, мають право діяти від імені юридичної особи. Тому теоретично можливо зробити припущення, про можливе подальше розширення переліку діянь, за які може наставати кримінальна відповідальність для юридичних осіб шляхом включення до вказаного переліку посягань ст. 361 КК України. На підтвердження цього слід зазначити, що у ст. 12 Конвенції про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 р. передбачено, що кожна сторона, що підписала угоду, вживає такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для забезпечення того, щоб юридична особа могла нести відповідальність за кримінальне правопорушення, встановлене відповідно до цієї Конвенції, яке було вчинене на користь юридичної особи будь-якою фізичною особою, як індивідуально, так і в частині органу такої юридичної особи [1; 12]. Тому формально існують підстави для кримінальної відповідальності юридичних осіб за несанкціоноване втручання в роботу ЕОМ. Проте на протипагу слід зазначити, що положення Конвенції про кіберзлочинність мають рекомендаційний характер та не встановлюють обов'язок держав-учасниць по встановленню кримінальної відповідальності юридичних осіб. Відповідно до ч. 3 ст. 12 Конвенції, сторони на власний розсуд можуть встановлювати кримінальну, адміністративну, чи цивільну відповідальність для юридичних осіб. Також слід врахувати, що визнання суб'єктом злочину юридичної особи суперечить вимогам ч. 1 ст. 18 КК України «Суб'єкт злочину», де зазначено, що суб'єктом злочину є фізична особа, а також уже зазначеному принципу особистої винної відповідальності і принципу індивідуалізації юридичної відповідальності і покарання [7].

Висновки. Встановлення такого роду відповідальності не притаманне для вітчизняної правової системи, незважаючи на прагнення приведення вітчизняного законодавства до світових, зокрема, європейських стандартів. На нашу думку, на практиці використання цієї норми містить поодинокий та здебільшого декларативний характер. А тому, вважаємо, суб'єктом несанкціонованого втручання в роботу ЕОМ слід визнавати виключно фізичну особу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрушко П. Використання модельних норм Конвенції Ради Європи «Про кіберзлочинність» та додаткового протоколу до неї у нормотворчому процесі в Україні: теоретичні проблеми реалізації / П. Андрушко, Н. Розенфельд // Право України. – 2007. – № 12. – С. 64–68.

2. Азаров Д.С. Порухення роботи автоматизованих систем – злочин у сфері комп'ютерної інформації / Д.С. Азаров // *Право України*. – 2000. – № 12. – С. 69–73.
3. Гришук В. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: De Lege Ferenda / В. Гришук, О. Пасєка // *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. – 2012. – № 4. – С. 274–291.
4. Громов Е.В. Развитие уголовного законодательства о преступлениях в сфере компьютерной информации в зарубежных странах (США, Великобритания, ФРГ, Нидерландах, Польше) / Е.В. Громов // *Вестник ТГПУ*. – 2006. – Вып. 11(62).
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» // *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. – 2014. – № 12. – С. 183
6. Карчевський М.В. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж (аналіз складу злочину) : дис. ... к. ю. н. : спец. 12.00.08 / М.В. Карчевський ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2003. – 175 с.
7. Кримінальний кодекс України // *Відомості Верховної Ради України*. – 2001. – № 25–26. – С. 131.
8. Михайлов О.О. Юридична особа як суб'єкт злочину: іноземний досвід та перспективи його застосування в Україні : автореф. дис. ... к. ю. н. : спец. 12.00.08 / О.О. Михайлов . – Київ : Б.в., 2008 . – 16 с.
9. Пасєка О.Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. ... к. ю. н. : спец. 12.00.08 / О.Ф. Пасєка. – Львів : Б.в., 2010 . – 20 с.
10. Плугатир М.В. Імплементация Україною міжнародно-правових зобов'язань щодо відповідальності за злочини у сфері комп'ютерної інформації : дис. ... к. ю. н. : спец. 12.00.08 / М.В. Плугатир ; Державний науково-дослідний інститут Міністерства внутрішніх справ України. – К., 2010. – 240 с.
11. Примерный Уголовный кодекс (США). Официальный проект Института американского права / Под ред. Б.С. Никифорова ; пер. с англ. А.С.Никифорова. – М. : Прогресс, 1969. – 303 с.
12. Роговський Є.А. Кібербезпека і кібертероризм / Є.А. Роговський // *США – Канада: економіка, політика, культура*. – 2003. – № 8(404). – С. 23–41.
13. Шамара О. Кримінальна відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень / О. Шамара // *Юридичний журнал*. – 2009. – № 11. – С. 79–81.